

מקום שהנחלים הולכים

מאת שושנה וייץ

מקום שהנחלים הולכים הוא מקום שגאוגרפיה מלהך בו כל חייו, תורה על דרכו, ומבקש את מקומו. הוא רוצה לפלס לו ערוץ משלו — למצוא מקום משל עצמו, וסופו שהוא קיים — בורם הכללי, שלעולם אינו מלא. בספר "המכיל תשעה ספורים" מב"ש קש הסופר ליצור מסכת חיים אתה שלמה, שתקף זרמתם של היים מילדות ועד זקנה. מן הילד המבקש לו משהו חדש לעשות, כילדי כותה "האומרים": "כבר צרכים פעם אחת משהו חדש", ועד לזקן הגאון הזכור כחוב עבודתו, שהיא הקשר שנותן לו עם החיים, ובאמצעותה זכה עצמה הוא סופו לאשתו המתה: "...ענינו כהו פתאם והוא עבד, עבד, ועכשיו הוא סופו לה בשה" לבדו, מספר אילם ופשוט פשוט."

הגוף, גופו של קיבוץ על שפת הירדן והגבורים העוברים את ספורי המסנה, הם המאחדים את ספורי הספר, או בחרו דיוק את רובם ל"מסכת אחת. הדמות המרכזית היא בחומיק. תחילתו כילד המצטחה על העולם שסביבו, והמשכו כצעיר בן קיבוץ המתלבט בעצמות עבודה, חב"ד ומשק, בעיקר בבניית מקומו של הברו הצעיר החוזר מן הצבא, אל היצירה הקיבוצית, שקודמיו כבר הקימו לפניו.

המספר צבי לו מעלה בעיות, הן מנסרות בחריפות בחלל עולמם של הצעירים בקיבוץ וספורים עם דור ההורים, מעסיקים אותם בעיקר ב"יית ההשתלבות בחברה הקיימת ב"שעה שהצעירים עומדים תוהים מול החיים הנראים ארוכים מאד, אפורים מאד, חסרי גוון ושנוי, חיים התוריים כי עולמם נשמט מידיהם, כי את מקום המעש הפעלתי והיוצר תופשת מנוחה, מנוחה שאין לה סוף, שהיא כולה זרימה מתמדת אל המקום שבו הסוף והאין סוף נעשים לאחד.

הסופר מעלה דמות צעיר, שהחיו בתור חלק של כלל אינם מספקים את רגשותיו ושאופיותיו. הוא מית קומם נגד המחשבה שבצמצם אותה האדם חבר לקבוצה אנושית יש מ"שום תשבת על כל שאלותיו ומא"הו, והוא מבקש להיות חב"ד עצמו ואינו יודע כיצד, חיפוש האדם את עצמו, את עצם מהותו ואת החזקה לקיומו, הוצאים כחוט השני גם בספורים העבריים מגדר הקיבוץ של על שפת הירדן, זו גם תהייתו של נהג הקטר בסיפור "מסילה קצרה" שרוחו שאופת מרחקים ומכאן גם מבוכתם של שאוליק וורדיק בסיפור "רוחות דרום" השניים לקבוצה ש"יצאה ליצור חדש בתוך הישן, ל"הקים ישוב בערבה ולכבושה, עדיין הצב והספק מכוסמים בלבם, מ"כובדים מעק כפליים נוכח התורה הצהוב הפראי הבלתי מסתיים והבלי"תי משנה של הערבה.

למרות העובדה שהספורים נכת"בו בזמן של עשר שנים, משתדל הסופר לשמור על אחידותה של המסכת הספורית. האמצעי העיקרי ליצירת קשר זה הם הגבורים של עוברים מספור לסיפור, וכן הקיי בן, המקום, שאינו משתנה, אך אמצעי-קישור אלה לא מתנה את מצולחיהם, כיוון שרוב ההבדל האמ"נתי בין ספורים ראשונים לאחריו גינם, ואף קשר הדמויות יותר משואו מהותי פנימי, הוא לרוב היצוני בל"בד.

ב"יום אחד כחול" וב"ציד יונים" אנו פוגשים בעמוסי ובנחומיק, שני ילדים המבקשים דבר חדש לעשות, המבקשים רגיעה לערגה הסתומה שבנפשם, ופורקים ריגושם בבטוי בלתי מילולי, בריצה, בטיוול ובציד יונים, פנישה נוספת עם עמוסי ו"נחומיק ועם אחרים המתוארים בשני הספורים הנזכרים, נערכת בסיפור "קרקע ארץ קטנה", לצד כותה ה"מחברים ושבים מן הצבא לביתם הקיבוצי, שםם, אף מקומם יודעים לנו מן הספורים הראשונים, אך זהו למעשה סימן היכר היחיד, אין כל קו תאורי או התפתחותי שיצביע על קשר בין הילד עמוסי ליציר

המתגבר גושא שמו, בבחינה שניה נראה כי בעצם מצטיינים, או ליתר דיוק לוקים, כל גיבוריו של הספר בתכונה אחת יסודית, אין הם דמיון חיות כחות עצמם, ואין הם אלא כלי בטוי לדברים ששם פניהם ה"סופר, הסופר מנסה לתאר את גבור"ריו וליצור להם זהות משל עצמם אך ציוריו הדמויות הם סכימטיים וקלושים ביותר, עמוסי היה מספר בידודי הרפת המיכנית, החוד מגור דל ומגושם, ומבע תמים, ילדותי כמעט, לפניו הרחבים", משפט זה הוא הקשר היחיד בין עמוסי הילד לעמוסי הבחור, הוא היצוא חובת כל מה שהתרחש בגיבור משך ה"שנים המרדיות בין סיפור לסיפור, וכשם שלא נצטיירה כמעט דמות אנושית חיה כלשהי בסיפורי היל"דות, כן אין היא מסתירה אתן. הדמות אינה קורמת עור גזרים, אין בה חיים משל עצמה, ואין היא אלא ממלאת תפקיד שהטיל עליה המספר, עמוסי נועד להיות בן המשק ה"פשוט והבריאי, הלהוט אחרי הידושי הסכיניקה, אבי נועד להיות הלך ש"חבורה, עמי נדרש להיות האידי"אולוג", וכן האחרים — כל אחד ותפקידו, אך דומני כי לו גם היו מחליפים את שמות הגיבורים ו"שמים דברי האחד בפי חברו לא היה הדבר מורגש כלל, כי הקשר בין הגיבור לדברים שהוא משמיע הוא היצוני ושטחי בלבד.

ליקוי זה בעצוב הדמויות בולט ביותר כשכא הסופר ליצור דמות אשה, רינה, הברוה של נחומיק מש"מיעה דברים, שבכילול מקובל ש"תאמר בת קבוץ צעירה ופשוטה, עליה מוטל התפקיד להיות אנושי תיזה לנחומיק, היא נועדה להיות שורשית, בריאה ופשוטה, החופשית מלכטים ותסביכים, היא צריכה ל"היות המשקולת שתמושך את נחר"מיק החולם והמתלבט, לקרקע, על עובדה אף עושה זאת, נחומיק בורח היצירה, אך לאחר שנה הוא שב אל ביהוקיבוצו ונושאה לאשה, אל כשם שלא נצטיירה לעיני דמותה של רינה, כך לא הברור לי מדוע שב אליה נחומיק, ומה השינוי שחל בה במשך שנת ריחוקו ממנה, את השנוי שיצרו בה השנים מבטא הסופר ב"משפט אחד ויחיד, "קמטוטים ראשו"נים מסתמכים בוויזות עיניה ובשוליי אפה, שורה דהוי"השמש סורק ל"אחור, חושף מצח מודגש בבהירות", משפט יחיד זה יוצא חובת השנוי שחל ברינה משך השנים, אך אין הוא יוצא חובת עיצוב דמות ספר"ית, הדמות לא עוצבה בסיפור ה"ראשון, לא התפתחה מן הראשון של שני ונותרה קלושה החיוורת, לא נתר אלא לומר כי גבורי הספר יותר משהם דמויות חיות הם דמויות מדברות, והממד היחיד להכירם הוא, הדברים שאומרים הגבורים על עצי"מם, אפשר ואפשר ליצוק רזה חיים בדמות המספרת על עצמה, גם תר"צה ב"בדמי ימיה" לעגנון נשענים רק באמצעות מה שהיא אומרת על עצמה וחושבת על עצמה, אך אפילו בדרך ראייה זו מתבלטת לעין חול"שת המחבר, פרט לעובדה שלא ברור מדוע דווקא גיבור זה אומר דברים מסויימים, ולא גיבור אחר, גם הדבי

ריים במהותם דומים מאד, ולמעשה מבלטת לאורך כל היצירה עמידתו של דובר אחד: הסופר, אין האפיקה דורשת מן הסופר אותה התרחקות מגיבוריו, שדורשת ממנו הדרמה, אך ברוח מרחק מסוים, לפחות מולט בין הסופר לגיבוריו, אין דמות ספר"ית נוצרת, וחסרונו הגדול של צבי לזו נעוץ באי יכולתו לנתק איש"ו תו שלו מגיבוריו, כולם, או ליתר דיוק רובם, הם נושאי דבר הסופר, ועל כן אין להם זכות קיום עצמי משלהם, והם מתלכדים בתוך הסיפור ריים כצללים חיים, ראוי להציא מכלל זה את דמויות אברהם תומר ואשתו רבקה בסיפור הקצרצר "עד ערוב היום".

אברהם תומר צמוד בעקשנות ל"עבודה, למרות זקנה, ואילו אשתו רבקה, עיפה מן החיים ומן העבר"דה, והיא שקועה במנוחה מתמדת, מנוחה של עייפות ושל בושה, בושה בכני עצמה ובפני חבריה לחיים ול"עבודה על שאינה עובדת, על שאינה נלחמת עוד, באותה עמידה של שני אנשים עייפי חיים, זה מול זה, בשיחה שבה האלם גובר על המלים הנאמרות, מצליח הסופר ליצור דמות אנושית חיה מאד, שאולי א"נה מצליחה להעשות לאישיות פרי"טי רבת ממדים, אך היא מעבירה בקורא החושה עזה של הרמיץ על אומללותה וחולשתה של הזיקנה.

הזיקנה בקבוץ תופסת מקום מ"כיו גם בסיפור הארוך יותר, "קרקע ארץ קטנה" סיפור זה כתוב בסכיניקה שבאה להקנות לו נקודות ראות שו"ונת, הוא מחולק לפרקים קצרים וכל אחד מהם קיים דובר אחד, ה"מרכזי בין הדוברים, והציר סביבו נרקמים הלבטים והמחשבות והאיור"עים הוא נחומיק, מולו ניצב אביו, שמואל ארצי, שוקן מכדי לעבור ומתוך כך הוא חש עצמו מנותק מן החיים וואטם לבו מהבין את בנו המתלבט, שמא מתוך דבריו של זה תבקיע איוו אמת מרה, שתטיל בספק את מפעל חייו שלו, דמות הממארו והחושב עליו, וגם באמצעות הרהוריו הוא על עצמו, כפ"לראות העמיקה, אלא ששני המבטים במות"אינם משתלבים אלא מצטלבים, דמות האב בעיני עצמו שונה לחלוטין מ"דמותו בעיני בנו, שוני שאין כמעט אפשרות ליצור ממנו אחדות כלשהי, כשהאב מדבר על עצמו הוא אומר דברים חשובים אף מענינים על מקום אדם בעולמו, בקיבוצו, על זיקנה ומות, אך שוב אין הדברים משמעים כהגיני לבו של אדם זקן מסויים שמואל ארצי, אלא כהסתכלות אינ"טלקטואלית של אדם כלשהו הבהו"ן את העולם.

הגוף הטובב את האדם, ממלא תפקיד חשוב לאורך הסיפורים כולם, הסופר מבקש לראות את האדם על רקע גופו וכחלק ממנו, הוא אף אומר זאת בפרוש כשהוא מציב כ"מוטו לספור, "קרקע ארץ קטנה" את מלותיו של שרשינבוסקי "האדם אינו אלא תבנית גוף מולדתו", כדי לעשות את האדם חלק אורי"גני של סביבתו, מנסה הסופר לתאר את העולם הטובב כדרך ראייתו של

הגבור המדבר, בסיפורי הילדות "ציד יונים", "בווק אחד כחול" אנו מוצאים ראייה כביכול ילדותית: "רק מצד האסמים הביט פנס אחד מעל עמודי הנגות, אורו אסוף אצלו ו"עושה מסביב צללים מורדים". יש כאן האנשה של העצמים, אף לשון דיבור ישראלית, "צברית", אך הקורא מתקשה להשתכנע כי ילד הוא הדובר המתאר, נדמה כאילו סו"פר מבוגר מנסה לחזור לעולם ה"ילדים, להרגיש לראות ולתאר כמו"הם, אך המאמץ אינו יוצא מגדר רצונו, "להחליד", ילדותו של ממש אין כאן, יתר על כן באותם סיפור"ריים עצמם, "סיפורי ילדות" מצויים קטעים, שבהם אפילו נסיון של ראייה ילדותית אינו קיים, והגוף, נראה ככזה שראה ותאר אדם מבוגר.

גם במקום שבו הסופר עומד כ"אדם בוגר בפני הטבע, אין הוא מצליח ליצור תואם בין הגיבור ל"עבודות תמונות גוף ספוטאטיביות, העמודות קטעים לעצמן, ולעיתים ב"חוסר תואם מוחלט לגיבור ולסיפור, באחד הפרקים בסיפור, "קרקע ארץ קטנה", מתואר יום עבודה בשלחין, יום שיש בו מאמץ פיסי, דריכות ויצוץ להספיק את החלקה, ומתוא"רם תחרות סמויה בין העובדים, אף עלזו חשש המספר למראה צערו של חברו הוותיק לעבודה, שביישו מרכז הענף, כל אלה שוריים ב"תאור של יום שרב בעמק הירדן, שכולו שופע חום מחניק ומתיש, ה"משרה אורורה של כובד לאות, אך תאוריה השרב והגוף מצמצמים בסוף הקטע למדמים כאלה, עד כי הם מנותקים לחלוטין מציאות היומיו"ם האפור שבספור ולתפקידם שפ"טבו ברובה על הריאלי, "יום שר"השחרך וגמשי, יום מעולה, שזנך, עצום! היינו אנשים קטנים חשופים על חלקת השקל, איש איש על שור"תו, איש איש מצומצם במעורו ו"בקעת נפשו שלה, עליה, עליו גופה, נכפתה עמוסה אלחת מול חרבני"עולם, ניכסנו וניכסנו, המעדרים ה"כו בהנף קצוב, מעדרים סולידים כ"דיים כאבות, היינו גופות מזועזות הבויות על עצמן, נושמים נושפים איורו חם מלאו הוות צרובים, חשקנו שניינים, נלבטנו, עברנו, יום קיץ אחד".

המאמץ ליצור נופים הנראים כ"חלק טבעי מהי גבוריהם, ולעצב דמויות שכל אחת מדברת בשפתה שלה, על פי הגיגיה שלה, אינה מאפ"שרת יצירת יחוד סגנוני, ריבוי נקר"דות הראות מונע אחידות סגנון ר"תחושת חותם אחישל המחבר, ו"הדמויות עצמן אינן מתעשרות ע"י ריבוי דרכי הראיה.

כבר ציינתי את העובדה שהסיפור"ריים נכתבו משך עשר שנים, מן "הראוי לחוסף שבסיפור האחרון "מסילה קצרה", ניכרת התפתחות מסויימת לגבי הסיפורים הראשונים, כבדת דרך ארוכה מפרידה בין ה"סיפור "מסע השלושה" שכולו טבוע בחותם יצירת בוטר, לבין סיפור זה שעדיין ניכרים בו לקויים, אך כבר קיימת בו בשלות בראיית האדם ועולמו, אותה בשלות המצליחה ל"קרב את הקורא אל הגבורים, ל"עשותו שותף לחיים שבסיפור ול"הביאו לכך שיצפה לספרים הבאים של צבי לזו.

רומן היסטורי חדש של הווארד פאסט

בת אגריפס" הוא רומן חדש של הווארד פאסט, המשתרע על פני מאות עמודים. לדברי מבקר "סאנדיי טיימס" מפליא פאסט בתיאור מדויק של התחדשותה של ישראל בצל האימפריה הרומית במאה הראשונה. "המלכה ביריניקה היא דמות סימפאטית ומרתקת, אשר עצבותה מתבלטת מפני קולות משק כלי-הנשק ו"מזמוטי"האהבים בנוסח סרטי ה"טכניקולור".

משה גת רובלים (ירושם)

מקום שהנחלים הולכים, מאת צבי לזו, (הוצ. הקבוץ המאוחד).